

Radni uslovi novinara u Bosni i Hercegovini

**NOVINARI U PROCJEPU DEVASTIRANIH MEDIJA
I PRAVNE NESIGURNOSTI**

Autor: Radenko Udovičić¹

---

¹ Radenko Udovičić je predsjednik Medijskih inicijativa i direktor Media plan instituta iz Sarajeva. Doktor je nauka iz oblasti novinarstva i dugogodišnji novinar, istraživač i edukator.

Sarajevo, februar 2015. godine

Istraživanje i izvještaj dio su regionalnog projekta SEE Partnership for Media Development (Partnerstvo za razvoj medija u jugoistočnoj Evropi), koji ko-finansira Evropska Komisija, Program podrške civilnom društvu, Medijske slobode i odgovornost (Civil Society Facility, Media Freedom and Accountability Programme, EuropeAid/134613/C/ACT/MULTI). Projekat koordinira Centar za nezavisno novinarstvo (Center for Independent Journalism) iz Bukurešta, Rumunija, dok su partneri iz Bosne i Hercegovine Medijske inicijative i Fondacija "Mediacentar".

Ovaj dokument je pripremljen uz finansijsku podršku Evropske Unije. Sadržaj je isključiva odgovornost Centra za neovisno novinarstvo i ne može se pod bilo kojim okolnostima smatrati da odražava stavove Evropske Unije.

1. O istraživanju i metodologiji

Organizacija Medijske inicijative iz Sarajeva provela je istraživanje o radnim uslovima novinara u periodu juli – avgust 2014. godine, u okviru regionalnog projekta „Partnerstvo za projekt razvoja medija Jugoistočne Evrope, implementiranog u saradnji sa Fondacijom „Mediacentar“. Ova tematika je duboko isprepletena sa nizom aktuelnih medijskih, ekonomskih i političkih problema u BiH, tako da je izvještaj koji slijedi svjedočanstvo jednog socijalno turbulentnog vremena gdje se mediji i novinari bore za opstanak – i u etičkom (profesionalnom) i u ekonomskom smislu. Pokazaće se, što nije karakteristika samo tranzicijskih zemalja, da su ova dva elementa u značajnoj zavisnosti.

Cilj istraživanja je dati pregled uslova rada za novinare u BiH, ukazati na ono što medijski radnici smatraju najvećim problemima u tom smislu, te identificirati moguća rješenja. U istraživanju su korišteni polustrukturalni intervjui i analize dokumenata, prije svega zakona, ranijih izvještaja o medijskoj situaciji i u manjem obimu sadržaja medija. Napravljeni su 22 intervjua sa novinarima, urednicima, direktorima, vlasnicima medija, predstavnicima novinarskih udruženja i sindikata te sudova. Nekoliko intervjuisanih je željelo da ostane anonimno kako ne bi imali eventualnih problema u redakciji ili poslovnom okruženju.

2. Pregled okruženja

Nakon završetka rata (1992-1995) uz poršku međunarodne zajednice uspostavljen je regulatorni i samo-regulatorni okvir za medije u Bosni i Hercegovini. Međutim, etno-političke podjele i nedostatak mehanizama za implementaciju ovih okvira, ometali su razvoj nezavisnog, profesionalnog i slobodnog novinarstva. Medijska sfera danas ostaje duboko podijeljena. Etničke podjele i sukobi ugrozili su ili čak zaustavili implementaciju uglavnom vrlo dobrog medijskog zakonodavstva. Izvještavanje medija je duboko etnički i politički podijeljeno, posebno kada su u pitanju javni servisi i pisani mediji, dok komercijalne TV i radio stanice, zbog zabavnih i filmskih programa, imaju veću prihvaćenost u različitim etničkim i teritorijalnim sredinama. Ovakva medijska i politička situacija umanjuje snagu kolektivnog organizovanja novinara i onemogućuje zajedničko zagovaranje radnih prava. Etničke podjele uzrokuju i nedostatak novinarske solidarnosti, čak i na polju ugrožavanja slobode novinara.

Iako je riječ o državi sa 3.8 miliona stanovnika, trenutno u BiH egzistira ogroman broj medija. Prema podacima Regulatorne agencije za komunikacije (RAK), 2014. godine u BiH emituje 195 elektronskih medija, od toga 148 radiostanica i 47 TV stanica. Izlazi 5 dnevnih novina (tri su ugašene od 2009 godine) kao i tri dnevne novine iz Srbije i Hrvatske koje imaju izdanja za BiH. Ne postoje registri štampanih medija sa ažuriranim i potpunim podacima, ali prema podacima Vijeća za štampu iz 2011. godina, postoje još ukupno 184 različitih izdanja, magazina i časopisa. Generalne i druge specijalističke servise ima šest novinskih agencija. U zadnjih pet godina pokrenut je veći broj informativnih *online* portala i oni sve više postaju izvor ekskluzivnih informacija, mjesto javne debate, ali su nekad podložni i reinkarniranju govora mržnje i prostačke komunikacije, što je fenomen koji inače generalno zahvata ovaj najdemokratskiji medij. Većina klasičnih medija ima svoju *web* stranicu.

Ulazak na tržište za štampu i web medije je potpuno slobodan dok radio i TV stanice moraju da prođu proces registracije kod RAK, pri čemu moraju da zadovolje propisane programske, tehničke i finansijske kriterije. Do sada nisu izražene značajnije primjedbe o nepristrasnosti procesa licenciranja, ali neki mediji smatraju naknade za licence pretjeranim finansijskim opterećenjem. Naime, svaki medij pored naknade Regulatornoj agenciji za komunikacije, mora da plati i državni doprinos za korištenje radio frekvencijskog spektra.²

Gotovo jedinstven je stav medijskih analitičara u BiH da je riječ o prevelikom broju medija u odnosu na snagu medijskog tržišta. Zbog duboke etničke podjele većina medija nije u stanju plasirati svoju produkciju u cijeloj zemlji što se itetako održava na prihode od i oglašavanja. Takođe, ovoliki broj medija značajno usitnjava marketinški „kolač“. Nedovoljni prihodi medija, kao i ovisnost o malom broju izvora prihoda, utiču na radna prava novinara.

3. Vlasništvo nad medijima

Po istraživanju Media centra iz 2014. godine, vlasništvo u BiH je u najvećoj mjeri neregulisano, a njegova transparentnost se donekle omogućava jedino kroz opšti zahtjev za registraciju poslovnih subjekata. Takođe, struktura vlasništva elektronskih medija se prijavljuje Regulatornoj agenciji za komunikacije (RAK) zbog procedure izdavanja dozvola za televizijske i radiostanice, a prijavljuje se i svaka promjena vlasničke strukture koja obuhvata više od pet posto udjela.³ Regulacija koncentracije vlasništva od 2006. godine uopšte ne postoji. Naime, tada je isteklo Pravilo o medijskoj koncentraciji i vlasništvu nad elektronskim i štampanim medijima (usvojeno 2004. godine). Nadležne institucije nisu pokazale značajan interes za izradu odgovarajućih politika u tom pogledu⁴. Praktično danas jedna osoba, ili kompanija, ima mogućnost pune akumulacije vlasništva nad različitim medijima. Za sada još uvijek nema značajnije zloupotrebe ovakve situacije. Mogućnost koncentracije donekle su iskoristili Fahrudin Radončić⁵, koji je svojevremeno bio vlasnik najtiražnije dnevne novine, niza drugih printanih izdanja i jedne TV stanice, te Željko Kopanja⁶, koji posjeduje dva dnevna lista i radio stanicu.

4. Prihodi na medijskom tržištu opadaju u posljednjih nekoliko godina

Mediji u BiH ostvaruju prihode na različite načine, u zavisnosti od vrste vlasništva. Privatni elektronski mediji su u najvećoj mjeri vezani za marketinške prihode. Pisani mediji, pored marketinga, imaju i prihode od prodaje tiraža dok tri javna RTV servisa dobijaju i prihod od RTV takse, koji predstavlja više od polovine ulaznih novčanih sredstava. U Republici Srpskoj je izmjenama Zakona o javnom servisu 2013. godine ostavljena mogućnost da se RTRS finansira i iz budžetskih sredstava mada to do sada nije primjenjeno. Lokalne javne RTV stanice se u najvećoj mjeri izdržavaju direktno od sredstava iz kantonalnih i općinskih

---

² Cijene godišnje licence za RAK variraju od broja građana pokivenih signalom i kreću se od 120 eura do 11 000 eura. Međutim, doprinos državi je više nego duplo veći i kreće se od 250 eura do 22 000 eura.

³ Petković, Bašić-Hrvatinić, Hodžić – Značaj medijskog integriteta: vraćanje medija i novinarstva u službu javnosti – Media centar, Sarajevo

⁴ Ibid

⁵ Predsjednik stranke Savez za bolju budućnost, koji je 2011. godine prodao Dnevni avaz svojoj supruzi kako bi imao čišću situaciju za dobijanje pozicije ministra sigurnosti BiH.

⁶ Nekadašnji novinar koji je 1999. izgubio noge u eksploziji bombe u automobilu koja se dovodi u vezu sa istraživanjem srpskih ratnih zločina.

budžeta. Mediji koji su u vlasništvu velikih kompanija, poput Oslobođenja, dobijaju dodatna sredstva preljevanjem novca od drugih aktivnosti vlasnika. Jedan dio medija dio sredstava dobija i putem međunarodnih donacija (npr. za proizvodnju sadržaja o ljudskim pravima, korupciji i slično). Primjera radi, drugi po veličini medij u zemlji, RTV FBiH, je u 2013. godini imao *prihod* od 28.358.458 KM (oko 15 miliona eura),⁷ od čega prihodi od RTV takse iznose 55 % ukupnih prihoda, prihodi od marketinga i sponzorstava 40 posto, dok je ostalih 5 posto sazdano od drugih izvora⁸. U druga dva javna servisa, gdje je prihod od marketinga niži, udio od takse je procentualno znatno veći.

Ne postoji jedinstveni registar odnosno izvor podataka o marketinškim ulaganjima u medije. Izvor su marketinške agencije i pulovi te sami mediji. Nekoliko godina najrelevantniji izvor je bilo Udruženje marketinške industrije iz Sarajeva (UMI), koje je okupljalo najjače medije u BiH i oglašivačke agencije. Međutim, od 2012. godine zbog teških sukoba između dijela privatnih medija i javnih servisa, Udruženje je prestalo da bude aktivno. Regulatorna agencija za komunikacije (RAK), uglavnom se nije bavila pitanjem izvora prihoda elektronskih medija, ali je 2013. godine napravila analizu tržišta emitovanja.

Po podacima marketinške agencije Fabrika iz Sarajeva, ubjedljivo najuspješnija godina kada je u pitanju marketinško ulaganje u medije je bila 2008. sa 251 miliona eura⁹. Od 2008. godine je prisutan značajan trend smanjenja ulaganja u oglašavanje, u skladu sa globalnom ekonomskom recesijom. Prema zadnjim podacima za 2013. godinu¹⁰, marketinški prihodi su iznosili oko 42 miliona eura. Inače, ubjedljivo najveći marketinški kolač ima televizija sa 78,4% u 2009. godini, 70% u 2010. i 75% u 2011.¹¹ Kako smo saznali od direktora marketinga RTVFBiH Adnana Bilala, koji se bavi analizama medijskog tržišta, u 2013. godini televizija je imala oko 70 posto marketinškog udjela na tržištu. Ne čude ovi procenti, jer brojna istraživanja pokazuju da je televizija ubjedljivo najpopularniji medij. Reklama ide tamo gdje će je najviše ljudi vidjeti. Ukupni prihodi u TV sektoru (uključujući TV taksu, oglašavanje i druge izvore iznosio je 80,02 miliona eura (Analiza tržišta emitovanja, RAK, 2013). Po istom izvještaju RAK-a, od ukupnog marketinškog kolača u 2013. godini, tri javna TV servisa su uzela nešto više od trećine ove sume, ili nešto više od 10 miliona eura. Ubjedljivo najuspješniji medij u marketinškom smislu je javni servis Federacije BiH (2013. oko 6 miliona eura). Sa neuporedivo manje učešća u oglašavanju su u 2013. godini bili su *outdoor* (10 %) i *print* (8%), radio (8%) i internet (5%).¹²

Drugi važan faktor opadanja ukupnih prihoda na medijskom tržištu jeste činjenica da su od 2010. godine prihodi od takse, kroz koje se finansiraju tri javna RTV servisa, u velikom padu. Po podacima dva entiteska servisa RTRS i RTVFBiH, od 2009. do 2014. godine, javni RTV sistem je zbog pada u naplati RTV takse izgubio blizu 11 miliona eura. Glavni razlog je

---

⁷ Od toga oko 6 miliona eura otpada na troškove zaposlenih: bruto plate iznose nešto manje od 4 miliona eura, honorari spoljnih saradnika oko 450 hiljada eura, a ostatak su naknade članovima Upravnog odbora, revizije, topli obrok, dnevnice i slično. Izvor: izvještaj o radu i poslovanju RTVFBiH za period januar – decembar 2013. godine

⁸ Ibid

⁹ Riječ je o *gross* podacima, dakle ukupnim iznosima na osnovu marketinških cjenovnika, što suštinski nisu pravi finansijski rezultati jer svi mediji daju izuzetno velike popuste. Stoga marketinški stručnjaci ističu da se ovi podaci trebaju barem tri puta smanjiti.

¹⁰ Po tvrdnjama direktora marketinga RTV FBiH Adnana Bilala, koji se inače bavi ekonomskim medijskim analizama, nisu bazirani na *gross* – po cjenovniku, nego koliko je **stvarno uplaćeno** (sa uključenim popustima i prelamanjima).

¹¹ Podaci agencije Fabrika

¹² Podaci Marec Index Bosnia

prelazak velikog broja domaćinstava na IPTV¹³ priključak koji sadrži i telefon koji funkcioniše putem modema. Kako se taksa naplaćuje uz račune koji se ispostavljaju za fiksnu telefoniju, prelazak na ovaj servis je gubitak platioca takse, jer telekom operateri ne žele da uz ove račune fakturišu i RTV taksu. Inkaso služba u Republici Srpskoj donekle uspijeva da amortizuje ovaj gubitak dok u Federaciji BiH najveći provajder BH telekom ne želi da dostavlja podatke javnom servisu o onome ko napusti fiksnu telefoniju. Procjene su da će ukupni prihodi na RTV Federacije biti oko 11,5 miliona eura, što je 3,5 miliona eura manje nego 2013. godine.

Pored međunarodnih donatora, dio medija dobiva i donacije iz vlasti. Najizdašniji donator je Vlada Republike Srpske. Prema dokumentima do kojih je došao CIN, u period od 2009. do 2012. godine Vlada RS-a je dala 14,5 miliona KM medijima u RS-u. Čak 3,9 miliona je pripalo privatnim medijima, a najveći dio tog novca dobili su mediji čiji je vlasnik Željko Kopanja – Nezavisne novine i Glas Srpske – više od dva miliona KM¹⁴. Analitičari smatraju da je riječ o kupovini podrške medija te da je proces dodjele donacija bio netransparentan. Međutim, zbog budžetskog deficita u RS, ovakve donacije su u ovoj godini značajno smanjene. Vlada FBiH je 2013. donijela odluku o finansiranju opreme za digitalni studio za RTV FBiH, ali donacija još nije realizovana, što se smatra takođe pritsikom na medije.

Ne postoje podaci o prodaji štampe, jer ih mediji kriju ili preuveličavaju iz poslovnih razloga. Podaci iz istraživanja Media plan instituta iz 2006 godine su navodili dnevni tiraž od 100 000 primjeraka, Freedom House 2010. godine navodi 90 hiljada, a sadašnja procjena je da dnevne novine, uključujući i izdanja iz Srbije i Hrvatske, ne prelaze 70 hiljada. Značajan razlog pada tiraža je ogromni uspon praćenja medija preko interneta, putem kompjutera i mobilnih aplikacija na telefonima. Inače, po podacima RAK za 2013. godinu, u BiH je 57 posto korisnika interneta preko priključaka provajdera u domaćinstvima i firmama, a čak 70 do 75 posto kada se ubroje smartfoni, koji nisu vezan za fiksne priključke.¹⁵

5. Hiperprodukcija novinara

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u februaru 2014. godine u BiH je broj nezaposlenih iznosio 556.868, a nominalna stopa nezaposlenosti iznosi 44,6 posto što je daleko iznad regionalnog prosjeka od 27 posto nezaposlenih. Stopa nezaposlenosti među mladima iznosi oko 67 posto, što je za približno devet posto više u odnosu na podatak nezaposlenosti mladih u BiH zabilježen u 2008. godini¹⁶ Od ukupno 387 000 nezaposlenih u Federaciji BiH, 25 000 je sa visokom stručnom spremom, podaci su Federalnog zavoda za zapošljavanje. Među nezaposlenima najviše je diplomiranih ekonomista i pravnika te svršenih studenata fakulteta političkih nauka. Takvi podaci pokazuju neusklađenost tržišta rada sa obrazovnim sistemom. Nema preciznih podataka o broju nezaposlenih novinara jer većina, zahvaljući činjenici da postoji veliki broj medija, pa i organizacija koje trebaju PR djelatnike, radi na crno ili nalazi honorarni posao, neredovno plaćen.

---

¹³ Internet Protocol television

¹⁴ <http://www.cin.ba/vlada-rs-a-nastavlja-finansirati-privatne-medije/>

¹⁵ Godišnja anketa korisnika RAK dozvola za pružanje internet usluga u Bosni i Hercegovini za 2013. godinu: RAK, 2014

¹⁶ Analize stanja i potreba mladih u Federaciji BiH 2013. godine: Na putu ka politici prema mladima FBiH: (2013), Kult, Sarajevo

Prema podacima Fondacije "Mediacentar" iz Sarajeva, procjene o ukupnom broju novinara i o broju novinara koji su u radnom odnosu su vrlo neprecizne. Prema procjenama predstavnika udruženja novinara iz RS i FBiH, ukupan broj novinara iznosi između 2000 i 3500, dok je zaposleno između 1574 i 2755 novinara. Podaci sa kraja 2012 godine pokazuju da je 539 novinara i 86 komunikologa bilo prijavljeno na Zavod za zapošljavanje.

Dio problema je u hiperprodukciji novinara. U BiH postoji čak šest odsjeka na javnim fakultetima novinarstva (negdje izvornog, a negdje u kombinaciji sa odnosima sa javnošću te razne vrste komunikologije) i dva privatna fakulteta. Svake godine BiH dobije oko 400 novih novinara ili komunikologa. Procjena Media plan instituta iz Sarajeva je da stvarne potrebe za takvim kadrovima ne iznose ni pola od tog broja.

Ne postoje praktično nikakvi zahtjevi institucija vlasti i proces licenciranja novinara, pa je ulazak u novinarsku profesiju potpuno otvoren.

6. Dobra pravna osnova za medijske slobode i radno-pravne odnose, slaba provedba

Bosna i Hercegovina ima regulativu usklađenu sa međunarodnim standardima. Osnovni dokument koji garantuje pravo na slobodu izražavanja jeste Aneks 6. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (tzv. Dejtonski sporazum o miru) iz decembra 1995. godine. Ustav Bosne i Hercegovine je propisao da se automatski primjenjuje Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda uključujući i sve njene protokole. Iz ovih ustavnih rješenja u Bosni i Hercegovini izvedena je i pravna regulativa za medije. Etičke norme u novinarstvu su također dobro razvijene u okviru relevantnih dokumenata.

Postoji niz zakona kojima se uređuje rad elektronskih medija. Regulatorna agencija za komunikacije (RAK), kao nezavisno tijelo, dodjeljuje dozvole za rad elektronskih medija te provodi zakone i regulative u sektoru emitovanja. Printani mediji su obuhvaćeni sistemom samoregulacije koje provodi Vijeće za štampu BiH. **Kodeks za štampu BiH** usvojen je 1999. godine od strane svih tadašnjih udruženja novinara. Kodeks postavlja osnove sistema samouređivanja u štampi i smatra se moralno obavezujućim za novinare, urednike, vlasnike i izdavače novina i periodičnih izdanja. Kodeks je kasnije prilagođen i novinarskim sadržajima na web-u, ali dio web medija smatra da Vijeće za štampu nije institucija koja je za njih nadležna¹⁷. Internet je praktično najvećim dijelom sadržinski neregulisan u smislu sadržaja. Izativanje nasilja, seksualna eksploatacija djece ili druga krivična djela počinjena u online sferi su naravno kažnjiva po zakonu, ali implementacija je ograničena. Govor mržnje u online komunikaciji nije rijedak (posebno u sadržajima koji generiraju korisnici). Primjena etičkih normi u online medijima je također ograničena.

Uz **Kodeks o audiovizuelnim medijskim uslugama** koji je važeći za emitere, rad medija određuje i **Zakon o zaštiti od klevete (2002)**, kao značajan pozitivan korak s obzirom da je njime dekriminalizovana kleveta. Međutim, veliki broj tužbi za klevetu smatra se neopravdanim pritiscima na novinare i medije. Drugi važan zakon je **Zakon o slobodi pristupa informacijama - ZOSPI (2002)**. ZOSPI je namijenjen svim građanima, jer im

---

¹⁷ Stavovi izneseni na konferenciji Media plan instituta 2010. godine „Internet – sloboda bez granica?“ kada je najavljeno dopunjavanje Kodeksa za štampu kao i godinu dana kasnije na skupu iste organizacije o poštovanju etičkih normi u medijima.

garantuje pravo pristupa informacijama u posjedu svih organa vlasti, javnih preduzeća i ustanova. Za medije je primjena ovog zakona važna u kontekstu istraživačkih priča. Zakon ih štiti od samovolje predstavnika vlasti koji izbjegavaju uvid javnosti u njihov rad. U praksi postoje ograničenja u primjeni ZOSP-a, ali sudska praksa pokazuje da žalbene procedure, iako dugotrajne, mogu dovesti do pozitivnog ishoda.

Oblasti radnih prava i socijalne zaštite nisu regulisane jedinstvenim zakonom na nacionalnom nivou, već su u nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), Republike Srpske (RS) i Brčko Distrikta (BD). Ustav(i) Bosne i Hercegovine¹⁸ obuhvataju nekoliko međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava koji se odnose na radne odnose u cjelini. Radni odnosi u medijima su regulisani prvenstveno opštim normama koje se odnose na rad i radne odnose, jer ne postoje konkretni propisi o radnim odnosima u ovoj oblasti, s izuzetkom granskog kolektivnog ugovora potpisanog u RS-u. Zakoni koji regulišu radne odnose u Bosni i Hercegovini su Zakon o radu FBiH, Zakon o radu RS, Zakon o radu BD-a. Krucijalnih razlika u zakonima nema, osim što je Zakon o radu RS nešto opširniji i preciznije reguliše neka pitanja.

Provođenje normi iz radnog odnosa je dakle podijeljeno na tri teritorijane jedinice po sljedećoj hijerarhiji: 1. Zakoni o radu – 2. Opšti kolektivni ugovori (koje potpisuju Vlada, Udruženje poslodavaca i Savez samostalnih sindikata) – 3. Pravilnik o radu kompanije (svaka firma koja ima više od 15 zaposlenih po zakonu ga mora imati) – 4. Ugovor o radu (kao dokument koji se tiče krajnjeg pojedinca). Naravno, svi dokumenti moraju biti u pravnom suglasju.

Iako je pravna regulative u skladu sa najrazvijenijim demokratskim državama, provedba zakona je loša. Spori sudovi, pa čak i neosposobljenost sudskog kadra za pitanja klevete su već više puta isticani problemi. Jedan od najozbiljnijih problema su neujednačeni kriteriji u sudskoj praksi, tako da je bilo primjera da se po istim predmetima novinari proglašavaju krivim (ili ne), u zavisnosti od stavova tamošnjih vlasti. Kada su u pitanju radnopravni odnosi, organizacija za pravnu pomoć “Vaša prava” u svom izvještaju¹⁹ navodi da poslodavci propise najčešće ne primjenjuju ili ih tumače samovoljno i selektivno, po vlastitom nahođenju zavisno o vlastitim interesima u pojedinim slučajevima. Inače, kako smo saznali od Amre Hodžić, PR djelatnice Općinskog suda Sarajevo, inače suda koji pokriva najveći broj korisnika u BiH, prosječna dužina trajanja prvostepenog postupka u radnopravnim sporovima iznosi 440 dana. Iako kaže da je to za sudska praksu prihvatljivo, novinari u istraživanju smatraju da je to nedopustivo dug period i da ih destimuliše da pokreću postupke.

Zakonom nije zaštićena novinarska autonomija te radni ugovori novinara u pravilu ne sadrže klauzulu savjesti koja im omogućava da bez posljedica po njihov radni status odbiju posao koji se kosi sa njihovim profesionalnim načelima.

---

¹⁸ Ustavi RS-a i FBiH, kao i Ustav BiH

¹⁹ Osvrt na analizu stanja i primjenu propisa u oblasti prava iz radnog odnosa www.vasaprava.org

7. Osnovni problem u radnim uslovima i radnim pravima novinara

7.1. Politički i ekonomski pritisci na medije i novinare

Većina naših sagovornika smatra da je najveći problem za novinarske slobode u BiH, pa i za uslove rada novinara, kombinacija političkih i ekonomskih pritisaka. Mediji su finansijski zavisni od političkih centara moći i s njima povezanih oglašivača. Prema tome postoji snažan pritisak na novinare da budu lojalni tim akterima te da praktikuju samocenzuru.

“Političke elite se na ovim prostorima uvijek bore za dominaciju nad medijima, znamo zašto - tako se dobijaju izbori. Ko vlada medijima, taj dobije izbore na ovim prostorima. I u svijetu je slično. E, sad, postoji nešto što se zove samocenzura i što je naročito izraženo u ovom postratnom tranzicijskom periodu u našoj državi, pa i u RS. A zašto je ona prisutna? Jednostavno postoji dilema da li je bolje biti potpuno profesionalan i prestati sa radom nakon tri mjeseca, jer neće postojati izvori finansiranja, ili je bolje biti manje profesionalan i trajati duže?” (Zoran Sovilj)

„Dakle, ako vi imate dobre političke veze, onda ćete imati pristup različitim fondovima, javnim naravno... Imaćete pristup oglašivačkim organizacijama, kompanijama koje se oglašavaju i tako dalje“ (Borka Rudić)

“Vi imate intenciju politike da uništi finansiranje javnih servisa preko RTV takse, a cilj je da se finansiranje nastavi iz budžeta. To je čak regionalni problem, jer to isto imamo u Srbiji. Neki bi to i prihvatili, jer se koliko-toliko osiguravaju njihove plate. Ali u strahu hoće li moći prehraniti porodicu, njihova sloboda u istraživanju i izvještavanju biće prvo redukovana, a poslije se ona svede na robovanje. A uvijek ima ljudi koji ne žele da budu slobodni već sluge”. (Džemal Šabić)

Neki od naših sagovornika spominju primjere otvorenih ekonomskih i političkih pritisaka na novinare.

U privatnom mediju gdje sam radio je to malo otvorenije nego u državnom mediju. Pogotovo morate popuštati zbog marketinških obaveza. U državnom mediju u kojem radim nisam imao susreta s tim. (Novinar javnog servisa)

Doživio sam nedavno jedan pritisak. Pravimo priču o ljudima koji su pretrpjeli štete u poplavama, znači donosimo striktno ljudske priče, ali nam je rečeno da bi trebali da obratimo pažnju na to da sagovornici ne oblate previše lokalnu vlast. (Novinar lokalnog javnog medija)

Inače, ovo nije rijedak primjer ovakvih pritisaka. Lokalni javni mediji se finansiraju iz kantonalnih ili opštinskih budžeta te zavise od sredstava koja im daje vlast, pa su im uglavnom naklonjeni.

7.2. Plate novinara nedovoljno visoke

Inženjeri elektrotehnike, ekonomisti i farmaceuti najplaćeniji su na bh. tržištu rada, pokazalo je istraživanje portala posao.ba. IT inženjeri i direktori bankarskih sektora u prosjeku imaju 1900 KM platu (980 €), a direktori prodaje 2300 KM (1190 €), a farmaceutski menadžeri imaju 2600 KM (1330 €). Među najmanje plaćenim sa završenim fakultetom su **diplomirani žurnalisti** sa 680 maraka (340 €), te učitelji, nastavnici i arhitekta. Zaposleni na javnim RTV servima iz Sarajeva - BHRT i RTV FBiH²⁰ imaju prosjek plate od oko 1000 maraka (511 €). Na RTV FBiH se novinarske plate kreću od 600 KM (307 €) (novinari početnici) do 3000 (1530 €) (glavni urednik). Međutim, plate izuzetno variraju od medija do medija, pa čak i unutar samih medija. Najbolje su plaćeni novinari stranih medija u BiH, posebno Al Džazire koja ima veliku redakciju za bivšu Jugoslaviju u Sarajevu. Plate na većim privatnim medijima variraju od nekoliko hiljada maraka za ljude od velikog povjerenja (ili kvaliteta) do potpunog neplaćanja, uglavnom mladih novinara. Inače, prosječna plata u BiH je 829 KM (424 €)²¹

U ovom istraživanju ispitanici prihvataju visinu plate kao odraz teške ekonomske situacije u državi, i teškog ekonomskog stanja na medijskom tržištu. Neki od njih ipak ističu da postoje velike varijacije u platama, te da plata nije korištena kao podsticaj za dobre novinare.

Gledajući generalno, novinari u Republici Srpskoj su veoma malo plaćeni, ali kada sagledamo većinu prihoda građana, naravno, izuzimajući političare, ovo je naša realnost i slika društva. (novinarka javnog servisa)

Mislim da bi plate mogle biti veće kada bi se napravili bolji odnosi u firmi gdje radim. Trebalo bi napraviti neku jaču gradaciju, da razdvojimo kvalitet novinara. Dakle, novinari koji su doista kvalitetni i koji su to dokazali, morali bi imati znatno veće plate od onih koji to nisu. To je ključni problem u jednoj firmi kao što je to javni servis, iako postoje neke kategorije, ali mislim da one nisu napravljene na pravi način. (urednik na BHRT)

Svoju platu smatram pristojnom i realnom u okviru budžeta kojima raspolaže redakcija. O tome da li su novinari slabo plaćeni ili ne dalo bi se mnogo raspravljati – sve zavisi od kuće u kojoj rade, vrste i načina posla koji obavljaju, ali mislim da prosjek plata medijskim radnicima uveliko podiže par stranih medija sa predstavništvima u BiH, čiji uposlenici zarađuju zanačajno više u odnosu na novinare nekih domaćih bh. listova ili TV kuća. (novinarka news web portala)

Jedna ispitanica međutim smatra da su plate novinara izuzetno niske u odnosu na vrstu posla koji obavljaju i stalnu izloženost sudu javnosti, ali dovodi u pitanje i kvalitet posla koji novinari obavljaju:

Ne smatram da su plate novinara odraz ekonomske situacije u državi, jer, da je tako, onda bi se to odrazilo i na primanja drugih zanimanja, a dobro je poznato da su naše plate najniže, iako smo među rijetkim zanimanjima čiji je rad svakodnevno izložen ocjeni javnosti. Tačno je da su novinari kod nas slabo plaćeni, ali tačno je i to da su sami krivi za to, a jednoga dana kada prestanemo biti portparoli centara moći, a budemo isključivo novinari, kojih je zasad

---

²⁰ Nismo uspjeli dobiti podatak iz javnog servisa RTRS iz Banja Luke. No, Dragan Davidović, bivši generalni direktor RTRS je 2013. godine na sjednici Odbora sistema izjavio da su nakon smanjenja plata na tom mediju, plate skoro 20 posto niže nego kod kolega u Sarajevu.

²¹ Agencija za statistiku BiH, <http://www.bhas.ba/>, podaci za mjesec juni 2014.

ipak manjina, onda se nadam da ćemo biti i više cijenjeni i bolje plaćani. (Novinarka novinske agencije)

Važno je napomenuti da uz opadanje prihoda na medijskom tržištu mediji razvijaju i strategije ušteda koje uključuju i smanjenja plata i honorara za novinare. Tako naprimjer u kontekstu smanjenja prihoda RTV FBiH, poslovodni odbor ovog emitera donio je odluku o smanjenju autorskih honorara i ugovora o djelu za 10 posto, dok su plate radnika u stalnom radnom odnosu ostale iste. S druge strane, na RTV BiH, su početkom 2014. godine održani protesti zbog najave smanjenja plata. Plate nisu smanjene, ali iz menadžmenta kažu da je to neminovnost. Na RTV Republike Srpske su plate smanjene za oko 10 odsto zbog povećanja poreza na plate u 2013. godini. Adnan Bilal, direktor marketinga RTVFBiH navodi da i produkcija programa trpi posljedice finansijske krize, što dugoročno slabi gledanost i utiče na ekonomske pokazatelje emitera: „*Naravno da se pad prihoda odražava i na radne uslove novinara. Međutim, veći je problem što ne možete da razvijate produkciju, što se dugoročno odražava i na plate, jer slabite program i pada vam gledanost*”.

7.3.Osjetljiva pozicija novinara uz visoku nezaposlenost i dugotrajno čekanje na radni odnos

Već dugo u medijskim krugovima u BiH postoji stav – „ako hoćeš da budeš vječni volonter, idi u medije“. Dakako, riječ je o karikiranju, ali utemeljenom na činjenici da su mnogi mladi novinari znali godinama raditi u volonterskom statusu čekajući prijem u radni odnos. Nije bila riječ o potpuno volonterskom radu - dobijao se topli obrok i neke druge finansijske beneficije koje nisu podlijegale punom oprezivanju, ali je bila sramotna činjenica da su mediji toliko dugo držali novinare na obećanjima da će s njima zasnovati radni odnos.

Odnedavno u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj postoje Zakoni o volontiranju. Međutim, samo Zakon o radu RS propisuje volonterski rad. On se definiše kao „odnos sa poslodavcem bez zaključenja ugovora o radu“, u smislu da je taj vremenski period predviđen za sticanje iskustva. Volonterski rad može trajati onoliko vremena koliko je, prema zakonu, za određeno stručno zvanje propisano trajanje pripravničkog staža. Poslodavac plaća 35% minimalne zarade za svakog volontera Zavodu za zapošljavanje, koji pokriva osiguranje volontera u slučaju povrede na radu ili profesionalne bolesti. Volonteri imaju puno zdravstveno osiguranje, kao i sve druge nezaposlene osobe koje su uredno prijavljene Zavodu za zapošljavanje.

Propisano je da za to vrijeme pripravnik prima 80 posto minimalne zarade, prije polaganja stručnog ispita. Mediji uglavnom ne koriste ovaj pravni institut, ili ga koriste, eventualno samo za radnike u stručnim službama, a ne za novinare. Institut koji se mnogo češće koristi je probni rad. On može trajati najviše tri mjeseca. Zakon o radu RS ostavlja mogućnost da se probni rad, ako se sporazumne strane slože, može produžiti na još tri mjeseca.

Prema istraživanju Mediacentra iz Sarajeva iz 2007. godine status koji je regulisan ugovorom o privremenim ili povremenim poslovima često prelazi zakonski dozvoljenih 90 dana i može biti produžavan godinama. „Praksa vršenja pritiska na novinare da rade honorarno, i ako zapravo obavljaju stalne poslove, strategija je koju poslodavci često upotrebljavaju radi izbjegavanja plaćanja doprinosa i socijalnog osiguranja. Mladi novinari se u tom svjetlu

tretiraju kao kvalifikovana, ali jeftina radna snaga²². Ispitanici koji su učestovali u ovom istraživanju nisu u takvoj situaciji, rade u stalnom radnom odnosu ili ugovoru o autorskom djelu. No, neki su rekli da im je poznata praksa da poslodavci mlade novinare drže, čak i godinama u nekoj vrsti polulegalne radne situacije pri čemu im se obećava radni odnos. Sagovornici sugerišu da je situacija u smislu adekvatno prijavljenog radnog odnosa bolja u javnim RTV servisima, nego u privatnim medijima.

Ukupno gledano, većina novinara ima određeni ugovor sa poslodavcem, ali je pitanje kakvog su karaktera ti ugovori. Prema saznanjima našeg sindikata, rad „na crno“ u određenoj mjeri prisutan je u više od 60 odsto medija u Republici Srpskoj. (Mariana Šarčević, predsjednik Sindikata medija i grafičara Republike Srpske)

Neke televizije koje imaju oko 20 posto marketinškog kolaca, nikada nisu imale više od 30 zaposlenih. Npr, uzimaju 10 milona od marketinga što je skoro isto kao Federalna TV, koja ima 360 sa svim plaćenim doprinosima. (Džemal Šabić, direktor RTVFBiH)

Lako je javnim servisima kada pored marketinga imaju i taksu, pa mogu imati zaposlene na koje plaćaju 70 posto doprinosa. (Urednik na privatnom mediju)

Inače, opterećenja u BiH na ugovor o stalnom radnom odnosu iznose oko 70 posto, pri čemu u tom slučaju zaposleni imaju punu zdravstvenu zaštitu i numerisanje radnog staža. Stopa doprinosa na osnovu ugovora o djelu je u FBiH 18.6 posto, autorskom djelu 17,6 posto, a u RS je godinama bila 10 posto, pa je početkom 2014. godine povećana na 28,5 posto. Inače, obaveze plaćanja doprinosa za sve vrste ugovora preuzima poslodavac (ugovarač) te je jasno da je poslodavcima isplattija varijanta držanja radnika po ova dva ugovora. Također i neki novinari preferiraju više honorare, a da sami, ako žele, regulišu svoje zdravstveno i penziono osiguranje (kao što rade freelanceri). Međutim, u našem istraživanju su svi ispitanici odbili takvu ideju.

Teško je razmišljati dugoročno kada si u krizi, pa onda ljudi računaju bolje da ja sad dobijem malo veća primanja, a poslije ćemo vidjeti. Međutim, dugoročno i sebi i društvu pravimo štetu. (Direktor javne stanica i lista)

Meni je jako važno socijalno i zdravstveno. Nije riječ samo o nama. Riječ je o našim porodicama. Dakle, mladom čovjeku se čini da mu neće trebati ni penziono, ni socijalno, međutim u nekim godinama, posebno zdravstveno osiguranje, jako treba. Trebaju nam razne vrste lječničkih usluga, a nadam se da ćemo dočekati penzije... (Senka Kurt, glavna urednica Radija Stari grad)

7.4. Prekovremeni rad i odnosi u redakciji

Zakoni o radu propisuju da je maksimalno radno vrijeme trajanja od 40 sati sedmično, da uposlenik ima prava na odmor od najmanje 30 minuta dnevno te da se noćni rad te rad vikendom i praznikom više plaća. Međutim, zbog specifičnosti novinarske profesije, neke od ovih tačaka su teško izvodive. Klasični posao terenskog novinara je izvršiti pripremu, otići na

---

²² Sanela Hodžić – “Radni odnosi i mediji: Bosna i Hercegovina” (Labor Relations and Media: Bosnia and Herzegovina), objavljenog u Labor Relations and Media: Analyzing patterns of labor relations in the media of SEENPM member countries. SEENPM / CIJ, Moldova, 2008.

mjesto događaja, vratiti se u redakciju i napisati tekst (montirati prilog). Kako računati pauzu na terenu? Da li je sjedenje u kafani dok se čeka završetak neke sjednice odmor ili rad? Nekada za novinarske zadatke treba manje od 40 sati sedmično rada, ali nekada više. Takođe, novinarska profesija se sastoji od izvještavanja o događajima koji se odvijaju i praznikom i noću. Na jednom seminaru koji je Media plan institut radio 2004 posvećenom radnim uslovima novinara, većina vlasnika medija je rekla da novinari u njihovim redakcijama rade koliko je potrebno da se izvrši zadatak te da je to nekada manje, a nekada više od propisanog vremena. Kako je većina naglasila, njihovi novinari su prihvatili takav sistem.

Većina ispitanika u ovom istraživanju smatra da radno vrijeme i prekovremeni rad nije jedan od prioritetnih problema novinara. Neki su potvrdili da na tom polju imaju korektan odnos sa poslodavcem. Takođe, većina ispitanika smatra da dobri radni odnosi u redakciji, pod čime se podrazumjeva fleksibilno radno vrijeme, uzajmo poštovanje sa poslodavcem i nadređenim i podređenim, prijatne prostorije rad i dobra oprema, mogu da unaprijede radnu atmosferu i učinkovito obavljanje posla. Denis Naprta, direktor ljudskih resursa RTVFBiH, smatra da svaka firma treba ulagati u svoje zaposlenike jer je to ključ dobrog poslovanja. Smatra da se većina problema, posebno u velikom mediju, može riješiti komunikacijom:

„Ljudski resursi ne trebaju da budu samo kadrovska služba...trebaju biti ovlašteni i osposobljeni da komuniciraju sa zaposlenicima. Jer vrlo često ono što se radi papirom, ne može otkriti onu stvarnu potrebu čovjeka koji se nalazi u određenoj ljudskoj situaciji” (Denis Naprta).

Ali neki od ispitanika smatraju da bez zadovoljavajuće plate, nije moguće ostvariti puno zadovoljstvo radnim mjestom. *I kada mi je super na poslu, kada krenem kući i moram da kupim stvari i sebi i djeci, sav elan splasne“ (Novinarka novinske agencije).*

7.5.Otkazi, premještaji

Javnost i mediji u BiH su u žiži interesovanja imali uglavnom pitanja koja su se ticala otkaza odnosno premještaja urednika pojedinih medija, što se često tumačilo da je učinjeno iz političkih razloga. U takvim situacijama smjene su bile nagle (iznenadne) bez otkaznog roka. Zakoni o radu u BiH imaju niz članova koji generalno predviđaju takve situacije. “Poslodavac odnosno zaposlenik može otkazati ugovor o radu, bez obaveze poštivanja propisanog otkaznog roka, kada, zbog kršenja obaveza iz radnog odnosa ili zbog neispunjavanja obaveza iz ugovora o radu, nastavak radnog odnosa nije moguć. Prije otkazivanja ugovora o radu, poslodavac može zaposlenika pismeno upozoriti na obaveze iz radnog odnosa i ukazati mu na mogućnost otkaza za slučaj nastavka kršenja tih obaveza”²³. “Ako poslodavac otkazuje ugovor o radu zbog ponašanja ili rada zaposlenika, obavezan je omogućiti zaposleniku da iznese svoju odbranu, osim ako postoje okolnosti zbog kojih nije opravdano očekivati od poslodavca da to učini”²⁴.

No već iz ovih članova jasno je da je zakon neprecizan – “poslodavac može uposlenika pismeno upozoriti...”. Bilo bi logično da stoji – MORA. Takođe, mogućnost da poslodavac usljed “opravdanih okolnosti” ne mora saslušati odbranu otpuštenog, može se zloupotrebjavati jer takve okolnosti nisu jasno definisane.

---

²³ Član 88 Zakona o radu FBiH.

²⁴ Član 90 Zakona o radu FBiH

Pravilnik o radu RTV FBiH navodi čak 29 razloga zbog čega uposlenik može dobiti otkaz (ili smjenu ili premještaj na drugo radno mjesto). Riječ je o raznim vrstama prekršajnih i kriminalnih postupaka, nanošenju finansijske štete mediju, narušavanja ugleda, nepoštovanju procedura i slično. Međutim, tu su i dva razloga koja se isključivo tiču medijske (novinarske djelatnosti):

- ponašanje suprotno pravilima programske i poslovne politike i uređivačkih smjernica RTV FBiH, nepoštivanje kodeksa, preporuka i odluka Regulatorne agencije za komunikacije BiH i drugih međunarodnih organizacija;
- plasiranje neprovjerenih podataka u programima koje imaju za posljedicu uznemirenje javnosti i narušavanje ugleda i nanošenje štete Javnom sistemu BiH;

Generalni direktor RTV FBiH Džemal Šabić je tokom svog mandata smjenio dva urednika informativnog programa televizije i glavnog i odgovornog urednika radija. U nizu razloga, kod jednog urednika je dominantno bilo neprofesionalno programsko ponašanje, kod jedne urednice “nepoštovanje podređenih i nadređenih”, a kod trećeg činjenica da nije imao završen fakultet, što je bilo suprotno novoj sistematizaciji. Usljedili su sudski postupci od čega je RTVFBiH dva izgubila, zbog nepoštivanja procedure. Međutim, jedno od smjenjenih nikada nije vraćeno na isti posao sa obrazloženjem generalnog direktora da nije riječ o fabrici, već mediju, i da neko ko je neprofesionalan ne može, bez obzira na sudske odluke, obavljati najveću programsku funkciju. Očigledno, nužno je primijeniti dodatne standarde za odlučivanje o tome da li urednici svoj posao obavljaju na profesionalan način.

Šabić također smatra da prava radnika mogu biti i zloupotrijebljena na štetu određenih medija, posebno kad je riječ o javnim emiterima: *“Radna prava štite radnike bez obzira kakav kvalitet i ponašanje pruže. Po meni to je zakonsko šticeenje nerada i slabih rezultata. Privatni mediji se sa time lakše nose, ali na javnim medijima vi ne možete otpustiti nekoga ko ne dolazi na posao ili loše radi. I ako ne naprave ništa, dobiće istu platu. Ako pokušate da urade nešto, oni će pobjeći na bolovanje. Ukoliko ih nazovate da ih pitate kako ste, oni će vas možda tužiti za mobingovanje.* (Džemal Šabić, direktor RTV FBiH)

Međutim, dio ispitanika u našem istraživanju se ne slaže sa ovakvim opservacijama i smatra da smjenama “kumuju” politički razlozi, razni animoziteti, ali i slaba organizovanost novinara.

Najveća „boljka“ novinara je njihova slaba organizovanost i gotovo nikakva borba za zaštitu njihovih prava u medijskim kućama u kojima rade. Smatram ih najodgovornijim za potiskivanje u drugi plan osnovne funkcije medija, a to je proizvodnja programa. Primjer javnog RTV servisa BiH je ilustrativan – tamo se, npr. trenutno svega desetak procenata raspoloživog budžeta izdvaja za program, nisu zainteresirani da se poštuje njihova radno-profesionalna pozicija pa dozvoljavaju praksu da članovi upravnih tijela imaju dvostruko viša primanja od urednika, ili da prihvataju statutarna rješenja vlastite kuće na osnovu kojih politka postavlja i smjenjuje urednike i direktore programa... Da je to pitanje riješeno, ne bi bilo toliko nezakonitih smjena, otpuštanja i sporova pred sudovima. (Mehmed Agović, savjetnik za medije u Ministarstvu Civilnih poslova i komunikacija BiH)

8. Sindikati i udruženja

Bosna i Hercegovina je niz godina iza rata ('92-'95) imala čak šest novinarskih udruženja. Razlog je duboka etnička i politička podjela koja se oslikavala i na novinarsku sferu. Danas u BiH postoje četiri udruženja – Udruga hrvatskih novinara BiH, Savez novinara BiH, Savez novinara RS i Udruženje BH novinari. Zadnja dva su nešto više aktivna, a posebno BH novinari, koji od svog osnivanja imaju donacije iz međunarodne zajednice što im olakšava djelovanje.

Na državnom nivou ne postoji ni jedan sindikat. Na entitetskom nivou imamo Sindikat medija i grafičara Republike Srpske i u Federaciji BiH Savez izdavačkih, grafičkih i medijskih radnika BiH. Mediji sa najviše zaposlenih imaju svoje sindikate. Javni servisi imaju dva – Nezavisni sindikat RTRS i Samostalni sindikat uposlenika javnih servisa. Ovaj drugi okuplja radnike RTVFBiH i RTVBiH, dakle dva servisa iz Sarajeva, ali kako su ta dva medija uveliko samostalna, i finansijski i programski, katkada i politički, sve je teže profilisati zajedničke interese u sindikatu. Osim toga, dovodi se u pitanje efikasnost sindikata, kao i njihov kredibilitet, te se izražavaju sumnje u njihovu nezavisnost od menadžerskih struktura u medijima. U tom smislu jedan od od sagovornika pojašnjava:

Mislim da nijedan sindikat u Bosni i Hercegovini nije postavljen na zdravim osnovama i smatram da, pogotovo velikim i glomaznim sistemima kakav je Javni servis, pojedini sindikalni čelnici vrlo često igraju sa menadžmentom. Bilo je mnogih akcija koje je pokrenuo Sindikat ovdje na Javnom servisu, međutim problemi koji stoje godinama pokazuju da sindikalno vodstvo nije na pravi način riješilo te probleme, pogotovo u domenu prava radnika i uslova rada u Javnom servisu. Mislim da još gora situacija u nekim drugim medijskim kućama, a pogotovo tamo gdje je Sindikat nemoćan pred privatnim medijima. (Amir Sužanj, urednik na BHT)

Predstavnica sindikata iz Republike Srpske, međutim, ističe nekoliko aktivnosti i vidova pomoći koje se pružaju medijskim radnicima:

Učlanjeni u sindikat imaju pojedinačnu besplatnu pravnu pomoć i zastupanje na sudu koje advokati skupo naplaćuju. Učlanjenje u sindikat omogućava i informisanje, obrazovanje i svaki drugi vid stručnog usavršavanja iz oblasti prava po osnovu i na osnovu rada i radnih odnosa. Nadalje, omogućava se određeni vid finansijske pomoći u slučaju bolesti, smrtnog slučaja u porodici, teškog materijalnog stanja, nastavka školovanja, gubitka posla i slično. (Mariana Šarčević, predsjednik Sindikata medija i grafičara Republike Srpske)

Kada su u pitanju radna prava, njihovim poboljšanjem se bave i novinarska udruženja i sindikati. Kako kaže Borka Rudić, generalna sekretarka udruženja BH novinari, ovo udruženje se često bave pitanjima prava radnika, ali ističe i da reagovanje inspeksijskih organa nije uvijek adekvatno u slučajevima kršenja radnih prava:

Mi se bavimo sindikalnim aktivnostima iz prostog razloga što postojeći Sindikati ne rade dovoljno na tom polju. Imamo pravnu zaštitu novinara i vodimo radne sporove u ime novinara. Vrlo često reagujemo prema Inspekciji, naročito "Inspekciji Rada" i "Poreznoj Inspekciji", ali na žalost nemamo uvijek adekvatne odgovore od poreznih organa. Inspekcija nije spremna da ulazi u medije, prije svega privatne medije, zato što na neki način misle da ako uđu, i taj medij ih uzme na zub, onda će oni sami imati problema. (Borka Rudić)

Možda nešto i rade, ali sama činjenica da ja o tome ništa ne znam, pokazuje koliko su od pomoći novinarima. (Novinar javne stanice)

Sve je češći slučaj da se brojna udruženja na našem malom prostoru pretvaraju u nevladine organizacije, ili čak privatna preduzeća. Bave se raznim aktivnostima, a ne onim zbog čega su osnovani. (Novinarka dnevnog lista)

9. Poznavanje radnih prava i sudski postupci

Većina ispitanika u istraživanju je reklo da su upoznati sa svojim radnim pravima. Tvrdi da nisu imali potrebu da dublje pručavaju zakone ili interne dokumente jer nisu imali problem koji se, bar djelimično, nije mogao riješiti dogovorom unutar redakcije ili firme. Dva ispitanika su rekla da su pokrenuli sudske postupke za ostvarivanje svojih radnih prava, ali da ti postupci još traju. Jedan ispitanik (urednik jednog od javnih servisa) je rekao da je dobio spor pri čemu je naloženo da se vrati na staru (uredničku) radnu poziciju, ali da direktor to nije ispoštovao. U toku je nova tužba, ali, kako kaže, to ide previše sporo i indicira na uticaj politike. Jedan novinar je tužio svoj bivši medij zbog toga što nisu ispunili sve uslove koji su pisali u ugovoru (dio se odnosi i na platu) te je u dugotrajnom sporu. Generalno, većina smatra da su sudovi spori, a nakon presuda u korist radnika, vrlo je teško provesti te odluke.

Neki direktori i poslodavci, ako imaju podršku stranaka na vlasti, moćniji su i od sudskih odluka. (Urednik javnog servisa)

Nisam se bavila svojim radnim pravima u posljednjih desetak godina i nemam ni potrebe. Nekad prije jesam. Moja radna prava su bila gažena konstantno i neprestano, ali nisam baš vidjela da je previše problema imao poslodavac zbog toga. Nisam se odlučila za sudski postupak. U tom momentu poslodavac je bio, čini mi se, jači od same države. (Senka Kurt, glavna urednica Radija Stari grad)

Radni sporovi su u nadležnosti opštinskih sudova. Nije moguće dobiti podatke o broju radnih sporova novinara, jer bi se moralo ući u svaki predmet ponaosob, ali indikativni su generalni podaci o sporovima. Kako smo saznali od portparolke Općinskog suda u Sarajevu, Amre Hodžić, tokom 2013. godine ovaj sud zaprimio je ukupno 6.281 tuzbu (predmet) koje se odnose na radne sporove. Od tog broja završeno je 5.367 predmeta. U 90% predmeta je žalba upućena drugostepenom Kantonalnom sudu u Sarajevu. Oko 95% donesenih presuda su u korist tužitelja, tj. osoba koji trpe povrede radnih prava. Kako nam je rečeno, najveći broj tužbi je po osnovu razlika plaća (smanjenja osnovice), toplog obroka ili regresa. Treba napomenuti da je kršenje radnih prava vjerovatno daleko češće od broja slučajeva koji dopijaju na sudove. Brinući za vlastitu egzistenciju, te ne želeći ulaziti u dugotrajne postupke sa neizvjesnom provedbom presuda, pojedinci radije trpe povrede radnih prava. Istovremeno, iako relevantne inspekcije mogu utvrditi povredu radnih prava u pojedinim medijima, njihovi kapaciteti su ograničeni, te od momenta utvrđivanja povrede radnih prava do ponovne kontrole otklanjanja nepravilnosti mogu proći i godine.

Inače, prema već spomenutom istraživanju Mediacentra iz 2007. godine²⁵, prava koja se najčešće krše odnose se na isplatu plata (43% ispitanika), dužinu radnog dana (39%) i cjelokupne uslove rada (33%) u redakcijama.

---

²⁵ Sanela Hodžić – “Radni odnosi i mediji: Bosna i Hercegovina”

U skladu sa navedenim podacima su i nalazi organizacije „Vaša prava“, koja nudi pravnu pomoć iz oblasti radnih prava. U izvještaju²⁶ se navodi da poslodavci zaposlenicima najviše poteškoća uzrokuju generalno uskraćivanjem materijalnih prava, koja im pripadaju, kao i prava na efikasnu pravnu zaštitu. “Ovo je posebno izraženo kada su u pitanju postupci prijema u radni odnos, postupci otkaza ugovora o radu, disciplinski postupci i izricanje mjera, ali i u vezi sa realizacijom prava i obaveza po osnovu zarađenih a neisplaćenih plata, uplate doprinosa, u situacijama davanja otkaza zbog ekonomskih, tehničkih ili finansijskih razloga, te prilikom (ne)isplaćivanja otpremnina”, navodi se izvještaju na osnovu zaprimljenih prijava.

10. Glavni zaključci

- U BiH je opšti politički i društveni ambijent nepovoljan za razvoj nezavisnog, profesionalnog i slobodnog novinarstva. Etničke podjele i sukobi, uz sve druge kontroverze BH društva, ugrozile su ili čak zaustavile implementaciju vrlo dobrog medijskog zakonodavstva. Uspostavljen je regulacioni sistem za elektronske medije i princip samoregulacije za štampane medije, dekriminalizovana kleveta kao i usvojen Zakon o slobodi informacija.
- Prema podacima Regulatorne agencije za komunikacije (RAK), 2014. godine u BiH emituje 195 elektronskih medija, od toga 148 radiostanica i 47 TV stanica. Izlazi 5 dnevnih novina kao i tri dnevne novine iz Srbije i Hrvatske koje imaju izdanja za BiH. Web mediji postaji sve više primarni izvor informisanja.
- Prema podacima Agencije za statistiku BiH stopa nezaposlenosti iznosi 44,6 posto. Nema preciznih podataka o broju nezaposlenih novinara jer većina, zahvaljući činjenici da postoji veliki broj medija, pa i organizacija koje trebaju PR djelatnike, radi na crno ili nalazi honorarni posao, neredovno plaćen. Među najmanje plaćenim sa završenim fakultetom su žurnalisti sa 340 €, što je niže od prosječne plate u BiH. Većina u našem istraživanju smatra da su novinarske plate odraz teške ekonomske situacije u državi i da mediji dijele tužnu sudbinu, prije svega marketinškog tržišta. Nedostatak novca utiče i da se ne može razvijati, posebno TV produkcija, jer se slabi program, pada gledanost, što se opet odražava na plate.
- Pod postojećim okolnostima na tržištu rada, niskim prihodima medija te usljed bliske povezanosti medija sa ekonomskim i političkim elitama, novinarska autonomija je značajno ugrožena a kršenja radnih prava novinara su česta. Dostupni izvori pokazuju da su najčešće kršena prava na plate, dužinu radnog dana, uplatu doprinosa, prava na otpremnine, te kršenje otkaznih i disciplinskih postupaka. Učesnici u ovom istraživanju smatraju da je visina plate važan faktor zadovoljstva poslom, ali također vjeruju da je visina plate i radno vrijeme nisu najteži problemi novinara na radnom mjestu, ali da se novinari suočavaju sa napravednim tretmanom, nedostatkom opreme za rad, te posebno sa različitim vrstama pritisaka
- Većina analitičara, ali i naših sagovornika, smatra da je najveći problem za novinarske slobode u BiH kombinacija političkih i ekonomskih pritisaka. BH zakoni su u skladu sa međunarodnim standardima. Oblasti radnih prava i socijalne zaštite nisu regulisane jedinstvenim zakonom na nacionalnom nivou, već su u nadležnosti entiteta. Gotovo

---

²⁶ Osvrt na analizu stanja i primjenu propisa u oblasti prava iz radnog odnosa www.vasaprava.org

jedinstven stav je da BiH ima kvalitetne zakone, ali da su sudovi spori, neefikasni i da se njihove presude često ne provode na terenu.

- Dugogodišnja je praksa vršenja pritiska na novinare da rade volonterski, honorarno ili dugi niz mjeseci u probnom radu, iako zapravo obavljaju stalne poslove. To je strategija koju poslodavci često upotrebljavaju radi izbjegavanja plaćanja doprinosa i socijalnog osiguranja. Mladi novinari se u tom svjetlu tretiraju kao kvalifikovana, ali jeftina radna snaga. Ispitanici se slažu da je potrebno riješiti status novinara u skladu sa postojećim zakonima.
- Potrebno je preciznije definisati odredbe zakona koje predviđaju otkaze ili smjene sa uredničkih pozicija. Poseban problem u novinarskoj djelatnosti je procjena šta je to neprofesionalno (tendenciozno, selektivno) jer su medijski sadržaji često dvosmisleni, a različite su vizije onih koji primaju te informacije ili direktno rukovode tim procesom. Dio ispitanika smatra da su smjene ključnih ljudi u medijima urađene iz političkih razloga.
- Novinari koji rade u većim redakcijama smatraju da je nužno napraviti bolji sistem određivanja visine plata i stimulacija, kako bi se motivisali najkvalitetniji i najprofesionalniji, što trenutno nije slučaj
- Sindikat grafičara i medija RS kao i Udruženje BH novinari pružaju pravnu zaštitu novinarima i često vode radne sporove u ime novinara. Međutim, većina ispitanika, ipak nije zadovoljna aktivnostima udruženja i sindikata, jer smatraju da se njihova uloga gubi kroz poslove koji izlaze van njihovog segmenta djelovanja.

11. Prijedlozi za unapređenje radnih uslova novinara

- Ubrzati rad sudova na polju rješavanja postupaka iz radnih sporova i postupaka po tužbama za klevetu i kršenje Zakona o slobodi informacijama. Sagovornici smatraju da su pomaci već mogući jer su kapaciteti sudova razvijeni, ali bi značajnije promjene zahtijevale nove procedure rada.
- Dodatno edukovati sudije za pitanja medijske problematike, raditi na jačanju pravne sigurnosti, smanjiti uticaj politike na sudije, kako bi se izbjegle neujednačene presude u različitim dijelovima zemlje
- Jačim inspekcijским kontrolama eliminisati novinarski rad na crno te staviti probni rad i volonterski rad u zakonske okvire. Insistirati na tome da svaki zaposleni novinar koji kontinuirano radi, mora da bude u u punom radnom odnosu, a ne angažovan na ugovor o djelu. Omogućiti učestale kontrole otklanjanja nepravilnosti u oblasti radnih prava koje utvrđi inspekcija rada.
- Unutar velikih medijskih sistema napraviti pouzdan sistem za određivanje plata i stimulacija koji bi se bazirao na savjesnom izvršavanju obaveza i kvalitetu novinarskog rada, kao i sistem sankcija protiv uposlenika. Kod velikih javnih medija trebalo bi oformiti komisije koje bi procijenjivale razloge za smjene ili otkaze urednicima i novinarima, što se pokazalo problematičnim u ovom istraživanju.
- Napraviti eksterni sistem za procjenu profesionalnosti novinara pri čemu bi mogli pomoći Regulatorna agencija za komunikacije, Vijeće za štampu, novinarska udruženja i medijske organizacije.
- Raditi na jačanju faktora koji bi doprinijeli boljoj poziciji novinara na tržištu rada, kao i boljoj poziciji medija na tržištu. Visoko-obrazovne institucije bi trebale zasnivati svoje politike prijema studenata s potrebama tržišta kako bi se spriječila dalja hiperprodukcija novinara. Također, potrebno je razviti garancije uređivačke

neovisnosti medija, kao i garancije autonomije novinara kako bi se spriječio utjecaj određenih interesnih grupa na rad novinara. U cjelini, potrebno je jačati transparentnost vlasništva i finansiranja medija te razvijati politike koje bi dovele do konsolidacije medijskog tržišta, u skladu sa stvarnim kapacitetima i potrebama. Vratiti dignitet novinarskih udruženja u smislu njihovog bavljenja medijima i novinarima na polju medijskih sloboda, pravne zaštite i jačanja solidarnosti. Pritom je potrebno razvijati zajedničke aktivnosti brojnih udruženja u zagovaranju rješavanja prioritarnih problema iz oblasti radnih prava novinara.

- Sindikalno organizovanje učiniti nezavisnim od politike i menadžerskih struktura medija. Vratiti povjerenje u sindikate intenziviranjem aktivnosti sindikata na polju radno-pravne zaštite novinara.

Bibliografija

- Analize stanja i potreba mladih u Federaciji BiH 2013. godine: Na putu ka politici prema mladima FBiH: (2013), Kult, Sarajevo
http://www.google.ba/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mladi.org%2Findex.php%3Foption%3Dcom_phocadownload%26view%3Dcategory%26id%3D53%253Apodrka-mladima-u-fbih%26download%3D356%253Aanaliza-stanja-i-potreba-mladih-u-federaciji-bosne-i-hercegovine-2013.%26lang%3Dba&ei=mijuU8ozhfjJA_WdgKAD&usg=AFQjCNHM_u9ej-FkRcPLM46VpIxoJsyFKw&bvm=bv.73231344,d.bGQ
- Radenko Udovičić - Vjerodostojnost medija - teorijske i praktične dileme (2012), Media plan institut, Sarajevo
- Sanela Hodžić – “Radni odnosi i mediji: Bosna i Hercegovina” (Labor Relations and Media: Bosnia and Herzegovina), objavljenog u Labor Relations and Media: Analyzing patterns of labor relations in the media of SEENPM member countries. SEENPM / CIJ, Moldova, 2008.
- Petković, Bašić-Hrvatini, Hodžić – Značaj medijskog integriteta: vraćanje medija i novinarstva u službu javnosti – Media centar, Sarajevo
- Zakoni: Zakon o radu FBiH, Zakon o radu RS, Zakon o radu BD
- Posebni kolektivni ugovor za zaposlene u oblasti medija i grafičke djelatnosti Republike Srpske
- Pravilnik o radu RTVFBiH